

Esipuhe

Ihminen ei voi varmasti tietää, mitä hyvä on, mutta silti hänen on lakkaamatta tavoiteltava sitä. Näin on todennut tunnettu suomenruotsalainen filosofi Georg Henrik von Wright, jonka mukaan elämme etiikan aikakautta. Tämä ei hänen mielestään johdu siitä, että eläisimme erityisen moraalista aikaa, vaan päinvastoin – siitä puhe, mistä puute. Teknologinen ja muu kehitys on ollut niin nopeaa, ettei ole ehditty kysellä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä sallittua ja mikä kiellettyä, mikä hyvää ja mikä paha.

Tiedebarometrin mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista uskoo melko tai erittäin paljon siihen, että tiede voittaa sairaudet. Mitä enemmän on mahdollisuuksia, sitä enemmän syntyy yleensä myös tarpeita, joiden tyydyttämistä taas käytettävissä oleva aika, energia ja taloudelliset resurssit usein rajoittavat. Tämä asettaa meidät eettisesti vaativien valintojen eteen, ja meidän on elettävä sovussa omantuntomme kanssa.

Sosiaali- ja terveysalalla toimivien lähtökohtana on apua tarvitsevien asiakkaiden hyvä. Tietoisuus tästä asettaa suuria eettisiä velvoitteita eri organisaatioissa toimiville työntekijöille. Eettisyys on heitä kaikkia yhdistävä pyrkimys ammatti- ja hierarkia-asetmasta riippumatta. Sitä voidaan pitää eri ammattilaisten yhteisenä velvollisuutena ja taitona, jota he saavat yhdessä opiskella esimerkiksi työnantajan järjestämissä koulutuksissa.

Hoito- ja hoivatyö on jatkuvaa eettistä päätöksentekoa ja vastuun ottamista päätösten seurauksista muille ihmisille ja omalle itselleen. Työ on vahvasti tiimityötä ja koskettaa monia eri osapuolia. Eettisyys näkyy vuorovaikutustilanteissa, ja epäeettiseen toimin-

taan täytyy voida puuttua. Käytännössä tämä aiheuttaa helposti riskitiriitoja, koska näkemykset oikeasta, hyvästä ja parhaasta mahdollisesta kussakin tilanteesta voivat olla erilaisia. Työntekijälle jatkuvaa eettistä pohdintaa edellyttävä työ käy raskaaksi, jos hän kokee toistuvaa vastakkaisuutta oman arvomaailmansa ja ympäristön asettamien vaatimusten välillä. Työssä jaksamisen kannalta on siksi tarpeellista kehittää keinoja elää tilannekohtaisen monitulkintaisuuden keskellä ja sen herättämien ajatusten ja tunteiden kanssa. Tällä on kauaskantoisia seurauksia varsin suurelle joukolle alan työntekijöitä, jotka joutuvat toimimaan edustamansa instituution kasvoina ulospäin. Vuonna 2010 noin 371 000 palkansaajaa työskenteli sosiaali- ja terveysalalla, vuonna 2011 vastaavasti 376 180. Joka seitsemäs työssä käyvä suomalainen toimii hoito- tai hoiva-alalla.

Kauan haaveillun tavoitteen saavuttaminen – ihmisen eliniän pidentyminen – on omalta osaltaan tuottanut uudenlaisia kysymyksiä hyvästä ja oikeasta. Vajaakuntoisten ja muistisairaiden vanhusten määrä on lisääntynyt. Samalla on peräänkuulutettu havainnointi- ja haastattelutietoa käytännön tilanteista ja kokemuksista, joita työntekijöillä on omantuntonsa kuuntelemisesta. Tämän kirjan tavoitteena on esitellä vanhustyön todellisuutta empiiriseen tutkimukseen perustuvien tulosten pohjalta ja tehdä arjen eettiset haasteet ja päätöksenteon tilanteet tietoisiksi, näkyviksi ja puhutuiksi. Sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden työssä jaksamiseen luodaan uudenlainen näkökulma, jonka polttopisteessä on eettinen kuormitus. Työntekijät kertovat itse vaikeista päätöksistä ja huonosta omastatunnostaan tilanteissa, joissa asiat eivät heidän mielestään mene vanhusten kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Kirjassa on runsaasti lainauksia työntekijöiden puheesta, ja tarkoituksena on herättää myös lukijat kuuntelemaan omaatuntoaan ja miettimään eettisiä kysymyksiä sekä erilaisia tapoja käsitellä niitä.

Kirja perustuu Työsuojelurahaston tuella toteutettuun tutkimushankkeeseen ”Hoito- ja hoivatyön eettinen kuormitus – tulikohan nyt kaikki tehtyä oikein?” Raportti on luettavissa Työsuojelurahaston internetsivuilla (TSR 109074). Tutkimus kuuluu monitieteisen hyvinvointitutkimuksen alaan. Kiinnostuksen kohteena siinä ovat

hyvinvointipalveluiden, erityisesti terveys-, sosiaali- ja hoivapalveluiden, rakenteelliset ja toiminnalliset tekijät, palveluiden ohjaus-, johtamis- ja järjestämistavat, palveluissa toimivien työntekijöiden työolot, asiakkaiden asema sekä yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteet. Tutkimushanketta voi luonnehtia myös hoito- ja hoivaetiikan konkreettiseksi tutkimukseksi. Tarkastelun kohteena on ammatillinen työ vanhusten laitoshoidossa ja palveluasumisessa sekä työhön liittyvät eettiset kysymykset. Keskeisenä näkökulmana on työntekijöiden eettinen kuormitus. Käytännönläheisyytensä vuoksi tutkimus voidaan luokitella myös kliinisen bioetiikan piiriin kuuluvaksi, koska siinä paneudutaan työssä eteen tuleviin eettisiin ongelmiin ja valintoihin. Hankkeen aikana terveyskeskusten vuodeosastoilla, vanhainkodeissa ja yksityisissä palvelutaloissa eri puolilla Suomea työskenteli hoitajien apuna kaksi tutkijaa, toinen syöttämässä avustavana henkilönä ja toinen lähihoitajien avustajana. Jälkimmäinen on tämän kirjan kirjoittaja.

Pyrkimyksenä on, että kirjasta olisi apua eettisesti valppaan ja keskustelevan ilmapiiriin luomisessa ja että sen esimerkkien valossa voitaisiin työyksiköissä neuvotella parhaista mahdollisista toimintavaihtoehdoista silloinkin, kun yhteisymmärrystä niistä ei tunnu helposti syntyvän. Kirja on kirjoitettu monisektoriaalisesti yli työnjakojen ja ammattirajojen. Se on tehty erityisesti vanhustyössä toimiville mutta sopii eettiseltä aihepiiriltään kaikille sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmille. Kirjassa käsitellään asioita, jotka ennemmin tai myöhemmin koskettavat meitä kaikkia ja yhdistävät meidät toisiimme. Se tekee näkyväksi vanhustyön todellisuuden, jota monet eivät tunne, ja tarjoaa mahdollisuuden nähdä auttamistyön valintatilanteet sellaisina kuin alalla työskentelevät ne kokevat. Tästä näkökulmasta kirja on tarkoitettu myös laajalle yleisölle. Voimme vaikuttaa vain siihen, mistä olemme tietoisia. Tieto eettisyydestä lisää valmiuttamme nähdä ja punnita asiaan yhteydessä olevia tekijöitä parhaita mahdollisia ratkaisuja hakiessamme.

Tutkimushankkeen seurantaryhmään kuuluivat seuraavat henkilöt, joita kiitän antoisasta yhteistyöstä: työelämän kehittämisen asiantuntija Bjarne Andersson, KT Kuntatyönantajat, suunnittelija

Leena Kaasinen-Parkatti, SuPer ry, teemajohtaja Marjukka Laine, Työterveyslaitos ja työympäristöasiantuntija Irmeli Vuoriluoto, Tehy ry.

Käsikirjoitustekstiä ovat lukeneet ja kommentoineet erikoissairaanhoitaja, terveystieteiden tohtori Annu Haho, sosiaalipsykologian professori (emer.), moraalintutkija Klaus Helkama, sosiaalipsykologian dosentti Soile Juujärvi, yleislääketieteen professori (emer.) Sirkka-Liisa Kivelä, tutkimuspäällikkö Marja-Kaarina Koskinen Tehy ry:n eettisestä toimikunnasta, Työterveyslaitoksen tutkimusprofessori (emer.) Kari Lindström, lastenlääkäri Kaarina Pesonen, sosiaalityön yliopistonlehtori ja sosiaalipolitiikan dosentti Pirkko-Liisa Rauhala, Työsuojelurahaston toimitusjohtaja (emer.) Peter Rehnström sekä geriatrian professori Jaakko Valvanne. Kiitos teille.

Hoitotieteen ja gerontologisen hoitotieteen dosenttia, THT Pirkko Routasaloa kiitän hyvästä yhteistyöstä loppuluvun laatimisessa sekä loppusanojen kirjoittamisesta.

Viimeksi muttei vähiten kiitos menee vanhustyöntekijöille, joiden ansiosta tämä kirja on syntynyt, ja erityisesti lähihoitajille, joiden avustajana sain tutkijana työskennellä.

Helsingissä tammikuussa 2014

Gustaf Molander

*”Jokainen polku,
jonka valitsemme, johtaa kuvittelemaan polkuja,
joita emme valinneet.”*

– Halcion